

Мамытканов Советбек Асангазиевичтин «Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана аныны илимий-практикалык мааниси» деген темадагы 03.02.13 – топурак таануу адистиги боюнча айыл чарба илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунушталган диссертациясына

ПИКИР

1. Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы.

Иштин актуалдуулугу, Кыргыз Республикасынын эл чарбасында, экотуризмди өнүктүрүүгө жана рекреациялык багытта маанилүү регион болуп эсептелген Ысык-Көл облусунда, антропогендик терс таасирдин кесепетинен айдоо топурактарынын деградациясы күчөгөндүктөн, мониторинг жүргүзүүгө арналгандыгы менен түшүндүрүлөт.

Изилдөө иши “Кыргыз Республикасынын айыл чарба багытындагы жерлеринин мониторингинин 1999-2005 жана андан аркы жылдары боюнча программасынын” алкагында жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1999-жылынын 1-мартындагы № 115 Токтому менен бекитилген “Кыргыз Республикасынын айыл чарба багытындагы жерлердин мониторингинин Жобосунун” негизинде жүргүзүлгөн.

2. “Окумуштуу даражаларын жана окумуштуу наамдарын ыйгаруу тартиби жөнүндөгү жобонун” негизинде диссертацияларга талаптар боюнча алынган илимий натыйжалар.

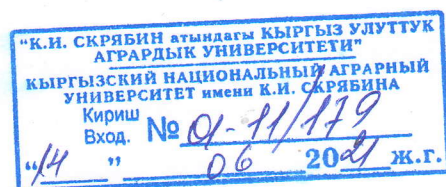
Диссертант, ишти аткаруучу катары талаа тажрыйбаларын, лабораториялык анализдерди жеке өзүнүн катышуусу менен жүргүзгөн.

Диссертацияда келтирилген бардык 10 жылдык материалдар, колдон келишинче тыкандык менен илимий жактан чыгармачылык жалпылоодон өткөрүлгөн. Натыйжада, Мамытканов Советбек Асангазиевич тарабынан тоолуу-өрөөндөгү ачык коңур топурактарында мониторингдик изилдөө иштери менен байланышкан бир катар маселелер чечилген:

- ачык коңур топурактарынын мониторингдик баштапкы базалык маалымат банкын түзүлүп, өндүрүшкө сунушталган. Мындай базалык көрсөткүчтөр мониторинг иштерин пландоодо, ишке ашырууда, топуракта жүрүп жаткан процесстердин багытын алдын-ала болжолдоодо эң маанилүү жана мактоого татыктуу;

- ачык коңур топурактарынын күрдүүлүгүнүн айыл чарбасында узак мезгилде пайдалануудан болгон өзгөрүүсүнө байкоо жүргүзүүдө, гумустун камтылышы айдоо катмарында 28,1% төмөндөгөндүгү аныкталып, топурак асылдуулугунун динамикасы өзгөрүү мүнөзгө ээ экендиги аныкталган;

- топурактарды айыл чарбасында узак мезгилде пайдаланууда айрым агрофизикалык касиеттеринин өзгөрүүсүн аныктоо өзгөчө бааланууга тийиш жана эрозия процесстеринин өрчүшүнүн натыйжасындагы айдоо катмарындагы чөкмө жана чопо фракциялары азайышы, ошол эле учурда кесек жана орточо чаң фракцияларынын топтолушу, топурактын

күрдүүлүгүнүн агрофизикалык касиеттеринин начарлоо симптомуна кабар берет;

- Ысык-Көл ойдуңундагы ачык коңур топурактарынын айдоо катмарында 10 жыл аралыгындагы гумустун төмөндөшү менен байланыштуу, органикалык көмүртектин 6,82 т/га жоголушу, айдоо талааларында көмүртектин эмиссиясы интенсивдүү жүргөндүгү далилденген;

- топурактардагы гумустун азайышы, топурак бонитетинин баллынын төмөндөшү менен тастыкталып, бул топурактардын Республикалык бонитет баллына салыштырмалуу сугат айдоо жерлеринде 27 баллга, ал эми кайрак жерлеринде 24 баллга төмөндөгөндүгү аныкталган;

- изилдөө жыйынтыктары «Кыргызмамжердолбоор» жерге жайгаштыруу боюнча мамлекеттик долбоорлоо институту, Республикалык топурак-агрохимиялык станциясы тарабынан жүргүзүлүүчү жерлерди кадастрдык баалоо, топурак-мониторингдик карталарды түзүүдө жана Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын асылдуулугун жогорулатууга багытталган сунуштарды иштеп чыгууда колдонууга сунушталган.

Жалпысынан автордун изилдөөлөрү топурак таануу илими тарабынан жүргүзүлүүчү изилдөө иштерине шайкеш келет.

3. Диссертациядагы изденип алуучунун натыйжа, корутундуларынын негиздүүлүгү жана ынанымдуулук даражасы (илимий жоболорунун)

Изилдөө иштери 10 жылдык узак мөөнөттөгү ачык коңур топурактарында уюштурулган тажрыйба жүргүзүүчү жерде «Кыргыз Республикасындагы айыл чарба багытындагы жерлерде мониторинг жүргүзүү боюнча усулдук көрсөтмөсүнүн» (1999, 2004) негизинде жүргүзүлгөн. Ошондон улам алынган натыйжалар ынанымдуу. Изилдөөнүн жыйынтыгында алынган корутунду, натыйжа, жоболордун тажрыйбалык маалыматтар менен бекемделишин жогорулатат жана негиздүүлүгүн арттырат.

4. Диссертацияда келтирилген ар бир илимий натыйжанын (жобонун) корутундунун жаңылануу даражасы.

Коргоого сунушталган иш, Кыргыз Республикасынын, анын ичинде Ысык-Көл ойдуңунда тараган тоолуу-өрөөндөгү ачык коңур топурактарда жүргүзүлгөн мониторингдик алгачкы көлөмдүү эмгек болуп саналат. Ушундан улам, жогоруда келтирилген жоболор автор тарабынан аткарылган илимий-практикалык чоң мааниге ээ жана жаңы илимий табылга болуп эсептелет.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигине баа берүү.

Изилдөөдөгү бардык тажрыйбалык материалдар өз ара байланышта жана айыл чарба багытындагы жерлерге мониторингдик топурак изилдөө иштеринин системасын ишке ашырууга арналган.

Жалпысынан алынган натыйжалар илимге жана практикага жакын болгондуктан, Кыргызстандын жерлерин кадастрдык баалоо, топурак-мониторингдик карталарды түзүүдө жана Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын асылдуулугун жогорулатууга багытталган сунуштарды иштеп чыгууда жардам берет.

6. Диссертациянын корутунду, натыйжаларынын, негизги жоболорунун жарыяланышы.

Автор тарабынан диссертациянын негизги жобо, корутундулары 16 илимий макалада жарык көргөн, алардын ичинен 2 илимий макала Кыргыз Республикасынын аймагынан тышкары илимий басылмаларда жарыкка чыккан.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү.

Дал келет. Авторефератта кыскача формада диссертациянын мазмуну берилген.

8. Диссертациянын маанисиндеги жана аны жазуудагы болгон кемчиликтер.

1. Автор өзүндөгү материалдарды пайдалануу менен, ачык коңур топурактарынын мониторингдик картасын түзсө жакшы болмок.

2. Баптар боюнча корутундулар кыскача берилип калган. Көпчүлүгүн автор оңдоду.

3. Автор өндүрүшкө берилген сунуштарды так көрсөтүүгө аракеттенсе.

4. Диссертацияда 10 жыл аралыгында алынган топурактагы катуу калдыктын анализдери көрсөтүлгөн менен алардын өзгөрүү динамикасы боюнча маалыматтар жок.

Жогоруда көрсөтүлгөн кемчиликтер диссертациянын баалуулугун, беделин түшүрбөйт, толукталып жана оңдолуп калса кайра жогорулатат деген ойдобуз.

9. Диссертациянын коюлган талаптарга жана окумуштуулук даражаны ыйгаруу жобосуна туура келуусу.

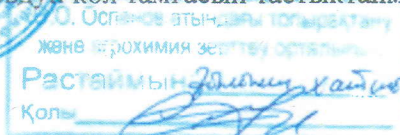
Жогоруда аталган ойлордун, кеп-кеңештердин негизинде, Мамытканов Советбек Асангазиевичтин «Ысык-Көл ойдуңунун топурактарынын мониторинги жана аныны илимий-практикалык мааниси» деген темадагы диссертациялык иши келтирилген материалдардын көлөмү, аны чыгармачылык менен жалпылоосу, жаңылыгы, илимий жана практикалык мааниси боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациясынын комиссиясы тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлган талаптарга толук жооп берет, анын автору Мамытканов Советбек Асангазиевичке, айыл чарба илимдеринин кандидаты деген илимий даражаны 03.02.13 – топурак таануу адистиги боюнча ыйгарууга татыктуу.

Расмий оппонент:

**Айыл чарба илимдеринин доктору,
Казак Республикасынын айыл чарба
илимдер академиясынын академиги**

Б. У. Сулейменов

Айыл чарба илимдеринин доктору, Казак Республикасынын айыл чарба
илимдер академиясынын академиги Б. У. Сулейменовдун кол тамгасын тастыктайм.
Окумуштуу катчы

04.06.2021